

ΜΠΡΕΤ ΚΑΡ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ

ΖΩΗΣ

ΑΠΟ

ΤΟΝ

ΦΡΟΥΝΤ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΑΜΠΡΑΚΟΣ

**THE
SCHOOL
OF LIFE**

 **ΕΚΛΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

11

Πώς να σαμποτάρετε τη μεγαλύτερη επιτυχία σας

23

Πώς να κάνετε την τρίχα τριχιά

35

Πώς να αποκαλύψετε ένα μεγάλο σκοτεινό μυστικό

47

Πώς να ερωτευτείτε τη γυναίκα ενός άλλου

59

Πώς να εξαφανίσετε όλη σας την οικογένεια...

με την καλή έννοια

73

Πώς να σκοτώσετε ένα καταπληκτικό αστείο

87

Πώς να ξεχνάτε το παρελθόν

99

Πώς να είστε εντελώς ασήμαντοι

113

Συμπέρασμα: Η ανθρωπιστική κληρονομιά του Φρόντ

125

Και κάτι ακόμη...

131

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

141

*Πώς να σαμποτάρετε
τη μεγαλύτερη επιτυχία σας*

Το 1994 η ταινία *Τέσσερις γάμοι και μία κηδεία* εμφανίστηκε στις οθόνες των κινηματογράφων και σύντομα έγινε η πιο εμπορική βρετανική ταινία όλων των εποχών, ενώ ήταν υποψήφια και για Όσκαρ Καλύτερης Ταινίας. Ο Χιου Γκραντ, ο πρωταγωνιστής της ταινίας, κέρδισε πολλά βραβεία και εκτοξεύτηκε στο διεθνές κινηματογραφικό στερέωμα, ενώ υπέγραψε συμφωνία με την αμερικανική εταιρεία παραγωγής Castle Rock Entertainment, που τότε ανήκε στον μεγιστάνα των μίντια Τεντ Τέρνερ. Στη συνέχεια ο Γκραντ πρωταγωνίστησε στην πρώτη του μεγάλη χολιγουντιανή ταινία, την κωμωδία *Εννέα μήνες*. Κι όμως, ακριβώς δύομισι βδομάδες προτού η ταινία βγει στις αίθουσες, η αστυνομία του Λος Άντζελες συνέλαβε τον κύριο Γκραντ για προσβολή της δημόσιας αιδούς, καθώς συνευρισκόταν με μια πόρνη ονόματι Ντιβάν Μπράουν.

Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε αμέτρητα παραδείγματα με άνδρες και γυναίκες που, λίγο αφότου

είχαν αποκτήσει μεγάλη φήμη, σαμποτάρισαν τις επιτυχίες τους, συχνά με εντυπωσιακά ταπεινωτικούς και αυτοκαταστροφικούς τρόπους. Ο Έλιοτ Σπίτσερ, για παράδειγμα, ο αξιολύβητος κυβερνήτης της πολιτείας της Νέας Υόρκης, βρέθηκε μπλεγμένος σε ερωτικό σκάνδαλο λίγο αφότου εξελέγη, και έτσι κατέστρεψε την κυβερνητική του καριέρα.

Τα νέα για τη σύλληψη του Χιου Γκραντ προκάλεσαν σύγχυση σε εκατομμύρια ανθρώπους: πώς γίνεται ο υπέροχος, γοητευτικός, καλοαναθρεμμένος, σχεδόν αριστοκράτης, Χιου Γκραντ, που όλοι οι άνδρες στον κόσμο τον ζήλευαν λόγω της σεξί συντρόφου του, της Ελίζαμπεθ Χάρλι, να πιάνεται επ' αυτοφώρω με μια εργάτρια του σεξ, που φέρεται να τον χρέωσε 60 δολάρια, διακινδυνεύοντας έτσι τη σχέση του, τη δυνατότητα να βγάζει χρήματα και τη φήμη του; Ομοίως, πώς μπόρεσε ο Έλιοτ Σπίτσερ, γνωστός για το φιλελεύθερο πολιτικό έργο του ενάντια στη διαφθορά της διοίκησης, να καταλήξει σε μια παρόμοια κατάσταση;

Τέτοια σκάνδαλα, που καταστρέφουν τη φήμη, δε θα είχαν εκπλήξει τον Σίγκμουντ Φρόυντ. Ύστερα από πολλά χρόνια δουλειάς με νευρωτικούς ασθενείς, ο Φρόυντ είχε καταλάβει πως η προσωπική ζωή των ανθρώπων συχνά καταρρέει και διαλύεται όχι μετά από μια αποτυχία αλλά, παραδόξως, μετά από έναν

θρίαμβο. Σε ένα κλασικό δοκίμιό του ο Φρόντ προ-
σπάθησε να εξηγήσει τους κινδύνους της επιτυχίας:

Η ψυχαναλυτική εργασία μάς διδάσκει ότι οι άνθρω-
ποι υποφέρουν από νεύρωση εξαιτίας της ματαίωσης.
Η συγκεκριμένη θέση αφορά τη ματαίωση της ικα-
νοποίησης των λιβιδινικών επιθυμιών τους, και θα
χρειαστούν μεγάλες παρεκβάσεις προκειμένου να την
κατανοήσουμε. Διότι η εκδήλωση της νεύρωσης προ-
ϋποθέτει την ύπαρξη μιας σύγκρουσης ανάμεσα στις
λιβιδινικές επιθυμίες ενός ανθρώπου και στο κομμά-
τι εκείνο της ύπαρξής του που ονομάζουμε Εγώ και
το οποίο αποτελεί έκφραση των ενορμήσεων της
αυτοσυντήρησης του ίδιου, ενώ συγχρόνως περιλαμ-
βάνει και τα ιδεώδη που προσδιορίζουν την προσωπι-
κότητά του. Μια τέτοιου είδους παθογόνος σύγκρου-
ση δεν εκδηλώνεται παρά μόνο όταν η λίμπιντο
επιχειρεί να ακολουθήσει δρόμους και να θέσει στόχους
τους οποίους το Εγώ έχει προ πολλού προσπεράσει
και αποκηρύξει, με αποτέλεσμα να τους θεωρεί απα-
γορευμένους για το μέλλον. Κάτι τέτοιο η λίμπιντο
δεν το αποπειράται παρά μόνο όταν της έχει αφαιρε-
θεί η δυνατότητα μιας ιδανικής ικανοποίησης εναρ-
μονισμένης με το Εγώ. Κατ' αυτό τον τρόπο, η στέ-
ρηση, η ματαίωση μιας πραγματικής ικανοποίησης,
αποτελεί τον πρωταρχικό, αν και ουδόλως τον μονα-
δικό, όρο για την εκδήλωση της νεύρωσης.

Επομένως, η έκπληξη, αν όχι η σύγχυση, ενός γιατρού είναι ακόμα μεγαλύτερη όταν ο ίδιος ανακαλύπτει ότι, μερικές φορές, ορισμένοι άνθρωποι αρρωσταίνουν όταν έχει εκπληρωθεί μια βαθιά ριζωμένη και μακροχρόνια επιθυμία τους, δημιουργώντας την εντύπωση ότι δεν αντέχουν να νιώθουν ευτυχισμένοι. Διότι η αιτιώδης σχέση ανάμεσα στην επιτυχία και στην εκδήλωση της ασθένειας είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Είχα την ευκαιρία να μελετήσω την τύχη μιας γυναίκας και θα ήθελα να την περιγράψω εν συνεχεία ως υπόδειγμα μιας τέτοιας τραγικής ανατροπής.

Γόνος καλής οικογενείας και με καλή ανατροφή, υπέκυψε στην αχαλίνωτη δίψα της για ζωή και επέλεξε να εγκαταλείψει σε πολύ νεαρή ηλικία την πατρική εστία για να περιπλανηθεί στον κόσμο διάγοντας περιπετειώδη βίο, ώσπου γνώρισε κάποιον καλλιτέχνη ο οποίος όχι μόνο εκτίμησε τα θηλυκά της θέλγητρα αλλά διαισθάνθηκε και τη λεπτή φύση της ταπεινωμένης της ύπαρξης. Μοιράστηκε μαζί της το σπίτι του, ενώ εκείνη στάθηκε πιστή σύντροφος στη ζωή του. Όλα έδειχναν ότι η κοινωνική αποκατάσταση ήταν το μόνο που της έλειπε για να οδηγηθεί στην απόλυτη ευτυχία. Ύστερα από μακρόχρονη συμβίωση, ο καλλιτέχνης κατάφερε να της εξασφαλίσει τη φιλία της οικογένειάς του και ήταν πλέον έτοιμος να ενωθεί μαζί της με τα δεσμά του γάμου. Εκείνη ακρι-

βώς τη στιγμή, η γυναίκα άρχισε να εκδηλώνει συμπτώματα ματαίωσης. Παραμελούσε το νοικοκυριό που επρόκειτο να αναλάβει ως νόμιμη οικοδέσποινα, ένωθε να καταδιώκεται από τους συγγενείς που ήταν πρόθυμοι να τη δεχθούν στους κόλπους της οικογένειας, απαγόρευε στον μέλλοντα σύζυγό της να έχει επαφές με τρίτους, από παράλογη ζήλια, και έβαζε κάθε λογής εμπόδια στην καλλιτεχνική του ενασχόληση, ώσπου δεν άργησε να προσβληθεί από μια ανίατη ψυχική πάθηση.

Μια άλλη φορά, κλήθηκα να αντιμετωπίσω την περίπτωση ενός εξαιρετικά ευυπόληπτου κυρίου ο οποίος, όντας ακαδημαϊκός διδάσκαλος, έτρεφε για πολλά χρόνια την εύλογη επιθυμία να διαδεχθεί τον καθηγητή ο οποίος τον είχε μυήσει στην επιστήμη. Όταν ο ηλικιωμένος καθηγητής αποσύρθηκε, οι συνάδελφοί του ανακοίνωσαν στον επίδοξο διάδοχο ότι ήταν ο πλέον κατάλληλος για να αναλάβει τη θέση. Τότε εκείνος κυριεύτηκε από ένα αίσθημα ατολμίας, άρχισε να υποτιμά τα προσόντα του, δήλωσε πως ήταν ανάξιος να αναλάβει τη θέση για την οποία ήταν προορισμένος και περιήλθε σε μια κατάσταση μελαγχολίας, με αποτέλεσμα να αποκλειστεί για τα επόμενα χρόνια από κάθε δραστηριότητα.

Όσο διαφορετικές και αν είναι μεταξύ τους οι δύο περιπτώσεις, δεν παύουν να ταυτίζονται όσον αφορά το σημείο ότι η ασθένεια εκδηλώθηκε μετά την εκ-

πλήρωση της επιθυμίας, καταστρέφοντας κάθε από-
λαυση που τη συνόδευε.

(«Ορισμένοι χαρακτήρες ιδωμένοι μέσα από την
ψυχαναλυτική εργασία», 1916)*

Είκοσι χρόνια αργότερα, το 1936, ο Φρόυντ επανήλθε στο θέμα με μια επιστολή στον Γάλλο συγγραφέα Ρομαίν Ρολλάν, όπου περιέγραφε την αίσθηση της απώλειας της πραγματικότητας όταν, όντας μεσήλικας, είχε σταθεί μαζί με τον αδερφό του πάνω στην Ακρόπολη, στην Αθήνα, έκπληκτος και δύσπιστος, και παραδόξως ενοχλημένος με την εμπειρία, καθώς ανακάλυπτε ότι η Ακρόπολη όντως υπάρχει:

Κατά κανόνα αρρωσταίνει κανείς από ματαίωση, από μη εκπλήρωση μιας ζωτικής ανάγκης ή επιθυμίας. Όμως, με αυτά τα πρόσωπα συμβαίνει το αντίθετο. Αρρωσταίνουν και κυριολεκτικά δεινοπαθούν διότι μια ευχή τους, ιδιαίτερα έντονη, πραγματοποιήθηκε. Εντούτοις, η αντίθεση μεταξύ των δύο αυτών καταστάσεων δεν είναι τόσο μεγάλη όσο εμφανίζεται αρχικά. Στη συγκεκριμένη παράδοση περίπτωση μια εσωτερική ματαίωση αντικατέστησε μια εξωτερική. Δεν παραχωρεί κανείς στον εαυτό του ευτυχία. Η εσωτερική ματαίωση επιτάσσει την προσκόλληση

* Βλ. Σίγκμουντ Φρόυντ, *Ο Ντοστογιέφσκι και η πατροκτονία*, μτφρ. Γιάννης Καλιφατίδης, Ηλιάνα Αγγελή, Πατάκης, 2014, σσ. 118-122.

στην εξωτερική. Όμως γιατί; Διότι η απάντηση που δίνεται από μια σειρά περιπτώσεων είναι ότι δεν μπορεί να προσμένει κανείς τίποτε καλό από τη μοίρα. Και πάλι, λοιπόν, το «too good to be true», εκδήλωση απαισιοδοξίας, της οποίας ένα μεγάλο μέρος πολλοί από μας φαίνεται να φιλοξενούν μέσα τους. Σε άλλες περιπτώσεις, όπως ακριβώς σε όσους αποτυγχάνουν τη στιγμή της επιτυχίας, πρόκειται για ένα αίσθημα ενοχής ή κατωτερότητας, που μπορεί να μεταφραστεί ως εξής: «Δεν είμαι άξιος για μια τέτοια ευτυχία, δεν τη δικαιούμαι».

[...]

Όμως, ακριβώς η εμπειρία μου πάνω στην Ακρόπολη, που καταλήγει σε μια διαταραχή της μνήμης, σε μια παραποίηση του παρελθόντος, μας βοηθά να δείξουμε το προφανές αυτής της επιρροής. Δεν είναι αλήθεια ότι στα γυμνασιακά μου χρόνια αμφέβαλα ποτέ για την πραγματική ύπαρξη της Αθήνας. Για το μόνο που αμφέβαλλα ήταν αν ποτέ θα έβλεπα την Αθήνα. Το να ταξιδέψω τόσο μακριά, «να πάω τόσο μακριά», μου φαινόταν έξω από κάθε δυνατότητα. Αυτό το συναίσθημα ήταν συνδεδεμένο με τις περιορισμένες και άθλιες βιοτικές συνθήκες των νεανικών μου χρόνων. Και σίγουρα η λαχτάρα να ταξιδέψω ήταν μια επιπλέον έκφραση της ευχής να ξεφύγω από εκείνη την καταπίεση που τόσο συγγενεύει με την ορμή η οποία ωθεί τόσο πολλά παιδιά στο στάδιο

της εφηβείας να φεύγουν από το σπίτι τους. Είχα προ πολλού αντιληφθεί ότι ένα μεγάλο μέρος του πόθου μου να ταξιδέψω αποτελούσε εκπλήρωση της παλαιάς αυτής ευχής, που ήταν ριζωμένη στη δυσαρέσκεια που μου προξενούσε το σπίτι και η οικογένεια. Όταν κάποιος βλέπει για πρώτη φορά τη θάλασσα, διασχίζει τον ωκεανό και έχει την εμπειρία της πραγματικότητας των πόλεων και των χωρών, που για τόσο μεγάλο διάστημα αποτελούσαν ένα μακρινό απρόσιτο όνειρο γι' αυτόν, αισθάνεται τον εαυτό του σαν ήρωα που επιτέλεσε απίθανα σπουδαίους άθλους. Εκείνη την ημέρα, στην Ακρόπολη, θα μπορούσα να είχα ρωτήσει τον αδελφό μου: «Θυμάσαι που όταν ήμασταν νέοι παίρναμε κάθε μέρα τον ίδιο δρόμο... πηγαίνοντας στο Γυμνάσιο, και ότι κάθε Κυριακή πηγαίναμε στο Πράτερ ή σε κάποιο άλλο εξοχικό μέρος που τόσο καλά ήδη γνωρίζαμε; Και τώρα βρισκόμαστε στην Αθήνα, και μάλιστα πάνω στον λόφο της Ακρόπολης! Κάναμε πράγματι μακρύ δρόμο!». Και ακόμα, αν μας επιτρέπεται να συγκρίνουμε ένα τόσο μικρό συμβάν με κάποιο άλλο, πολύ μεγαλύτερο, μήπως ο Ναπολέων ο 1ος δε στράφηκε, στη διάρκεια της στέψης του στη Notre Dame, σε έναν από τους αδελφούς του—σίγουρα πρέπει να ήταν ο μεγαλύτερος, ο Ιωσήφ— και είπε: «Τι θα έλεγε ο Monsieur notre Père [πατέρας μας] αν μπορούσε να βρίσκεται εδώ αυτή τη στιγμή;».

Και τώρα προσεγγίζουμε πλέον στη λύση του μικρού προβλήματος, δηλαδή γιατί ήδη στην Τεργέστη είχαμε διαταράξει την ευχαρίστησή μας για το ταξίδι στην Αθήνα. Αυτό πρέπει να οφείλεται σε ένα αίσθημα ενοχής, που ήταν συνδεδεμένο με την ικανοποίηση ότι πήγαμε τόσο μακριά· εδώ υπάρχει κάτι το άδικο, κάτι που από παλιά ήταν απαγορευμένο. Κι αυτό είχε σχέση με την εκ μέρους του παιδιού κριτική στον πατέρα του, με την περιφρόνηση που αντικατέστησε την υπερεκτίμηση που είχε γι' αυτόν στην πρώτη παιδική του ηλικία. Μοιάζει σαν η ουσία της επιτυχίας να ήταν να πάει κανείς πιο μακριά από τον πατέρα, και σαν να ήταν πάντοτε αθέμιτο να θέλουμε να ξεπεράσουμε τον πατέρα.

Σε αυτό το αξιόλογο κίνητρο, που ισχύει γενικά, προστίθεται στην περίπτωση μας ένας ιδιαίτερος παράγοντας. Το ίδιο το θέμα, Αθήνα και Ακρόπολη, περιέχει έναν υπαινιγμό υικκής υπεροχής. Ο πατέρας μας υπήρξε έμπορος, δεν είχε γυμνασιακή μόρφωση, η Αθήνα δεν ήταν δυνατόν να σημαίνει πολλά γι' αυτόν. Έτσι, αυτό που μας εμπόδισε να απολαύσουμε το ταξίδι στην Αθήνα ήταν ένα βαθύ αίσθημα ευλάβειας προς τον πατέρα.

(«Μια διαταραχή της μνήμης
πάνω στην Ακρόπολη», 1936)*

* Sigmund Freud, «Μια διαταραχή της μνήμης πάνω στην Ακρόπολη

Ο Φρόντ κατάλαβε πως όταν θριαμβεύουμε επί των γονιών μας, ή νομίζουμε πως αυτό έχουμε κάνει, όταν, για παράδειγμα, γινόμαστε πλουσιότεροι, κάνουμε περισσότερα παιδιά, γνωρίζουμε μεγαλύτερη επιτυχία, ή ακόμα και διάγουμε έναν καλύτερο ή μακρύτερο βίο από τον δικό τους, βιώνουμε το επώδυνο αίσθημα ενοχής πως έχουμε πληγώσει ή ατιμάσει τους γονείς μας. Συνάμα φοβόμαστε πως οι γονείς μας μπορεί να μας εναντιωθούν, ως αποτέλεσμα της προσπάθειάς τους να διαχειριστούν τον φθόνο τους. Φυσικά ο Φρόντ υποψιάστηκε πως αυτές οι διαδικασίες συμβαίνουν ασυνείδητα. Όταν έκανε την αυτοανάλυσή του, υπέθεσε πως είχε βιώσει μια τέτοια παράξενη αίσθηση όταν έφτασε στην Ακρόπολη, επειδή ήξερε πως ο σχετικά αμόρφωτος και φτωχός πατέρας του, ο μικρέμπορος βάμβακος Γιάκομπ Φρόντ, δεν είχε φτάσει ποτέ σε τέτοια ύψη. Έτσι ο Σίγκμουντ Φρόντ θεωρούσε πως είχε κάνει κάτι επικίνδυνο και σκληρό προς τον πατέρα του, παρά το γεγονός ότι ο πατέρας του είχε πεθάνει χρόνια πριν.

Ο Φρόντ δεν αρνήθηκε ποτέ πως η ματαίωση των

(Γράμμα στον Ρομάν Ρολλάν)», μτφρ. Αλεξάνδρα Βουδούρη, *Εκ των υστέρων*, τχ. 16, 2008, σσ. 10-11, 16-17. Για τις ανάγκες του παρόντος βιβλίου μεταφράσαμε τον φροϋδικό όρο *Versagung* (frustration, στα αγγλικά) ως «ματαίωση» και όχι ως «άρνηση», όπως στην παραπάνω μετάφραση. (Σ.τ.Μ.)

επιθυμιών μας προκαλεί οδύνη. Ασφαλώς και θα στενοχωρηθούμε αν δεν πάρουμε προαγωγή, αν μας εγκαταλείψει ο σύντροφος ή η σύντροφός μας, ή αν τα παιδιά μας μας απογοητεύσουν. Όμως ο Φρόντ εισήγαγε μια νέα ιδέα στην ψυχολογία, ότι δηλαδή όλοι μας ενδέχεται να ενοχληθούμε όταν οι επιθυμίες μας πραγματοποιθούν, όχι όμως επειδή πασχίζουμε να μάθουμε τι πρέπει να κάνουμε με την κοινωνική θέση ή τον πλούτο που μόλις αποκτήσαμε, αλλά μάλλον επειδή φοβόμαστε πως έχουμε κάπως πληγώσει τους γονείς μας.

Υπογραμμίζοντας τον φόβο της επιτυχίας, ο Φρόντ μάς κληροδότησε ένα σημαντικότερο μάθημα ζωής. Όταν κάνουμε κάτι εντυπωσιακό, είτε στην παγκόσμια σκηνή είτε με την πιο μετριοπαθή κίνηση να παντρευτούμε τον αγαπημένο μας άνθρωπο, να κάνουμε ένα παιδί ή ακόμα και να τελειώσουμε την αναθεματισμένη αναφορά που μας ζητά το αφεντικό στη δουλειά, έχουμε τη δυνατότητα να βιώσουμε χαρά και ανακούφιση στο συνειδητό επίπεδο, αλλά στο ασυνείδητο επίπεδο μπορεί όντως να διατρέχουμε κάποιο κίνδυνο. Πρέπει λοιπόν να είμαστε σε εγρήγορση, όπως επίσης οι και πιο κοντινοί και αγαπημένοι μας άνθρωποι. Συνεπώς, όταν ο προσφάτως προαχθέν σύζυγος ή η προσφάτως προαχθείσα σύζυγός μας δηλώσει την επιθυμία να κάνει ελεύθερη πτώση με αλεξίπτωτο, να

δαμάσει λιοντάρια ή να παλέψει με αλιγάτορες, θέλοντας έτσι να ξοδέψει τα επιπλέον χρήματα που μόλις απέκτησε, καλό θα ήταν να προτείνουμε μια εναλλακτική επιλογή.